

Broedvogels in de Leeuwensche en Westelijke Drutensche Waarden in 2017

Symen Deuzeman

Sovon-rapport 2017/61
Dit rapport is samengesteld
in opdracht van k3Delta

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland 2017

ISSN 1382-6255

Dit rapport is samengesteld in opdracht van k3Delta.

Wijze van citeren: Deuzeman S. 2017. Broedvogels in de Leeuwensche en Westelijke Drutensche Waarden in 2017. Sovon-rapport 2017/61. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Lay-out: Symen Deuzeman

Illustraties omslag: Rode Geus-runderen in de Drutensche Waarden, 10 juli 2017.

Foto's rapport: Symen Deuzeman

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Sovon en/of opdrachtgever.

Inhoud

Samenvatting.....	4
1. Inleiding.....	5
2. Gebiedsbeschrijving.....	6
2.1. Ligging en karakteristiek	6
2.2. Bodemgebruik.....	8
3. Werkwijze	9
3.1. Doelstelling.....	9
3.2. Veldwerk	10
3.3. Interpretatie en verwerking van gegevens	10
3.4. Weersomstandigheden 2017.....	10
4. Resultaten & discussie	12
4.1. Soortenrijkdom	12
4.2. Hoofdgroepen	12
4.2.1. Water- en moerasvogels	13
4.2.2. Graslandsoorten	16
4.2.3. Bosvogels.....	18
4.2.4. Struweel- en bosrandvogels	20
5. Conclusies en aanbevelingen.....	21
5.1. Conclusies.....	21
5.2. Aanbevelingen.....	22
6. Literatuur	24
 Bijlage: soortkaarten	

Samenvatting

In het voorjaar van 2017 is in opdracht van k3Delta een broedvogelinventarisatie uitgevoerd in het kader van het monitoringsprogramma 'Waaier van Geulen' in de uiterwaarden bij Beneden-Leeuwen. Het gebied heeft een oppervlakte van 301 ha, is gelegen langs de Waal en bestaat uit de Leeuwensche Waarden, de zandwinplas Kaliwaal en de Westelijke Drutensche Waarden. Om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de aantallen en verspreiding, werden *alle* aanwezige broedvogelsoorten gekarteerd. De aantallen van aangetroffen soorten werden daarnaast vergeleken met eerdere inventarisaties uit de periode 1994-2014. Hierbij is de werkwijze van de uitgebreide territoriumkartering toegepast, waarbij gemiddeld 9,9 minuten per ha werd besteed aan veldwerk.

Er werden 73 vogelsoorten vastgesteld, waarvan er dertien voorkomen op de Rode Lijst. Het gaat om de Zomertaling, Slobeend, Tureluur, Koekoek, Groene Specht, Boerenzwaluw, Graspieper, Gele Kwikstaart, Spotvogel, Grauwe Vliegenvanger, Matkop, Ringmus en Kneu.

In de terminologie van Sovon kunnen zes soorten als zeldzame broedvogel in Nederland worden aangeduid: Kolgans, Indische Gans, Canadese Gans, Brandgans, Kleine Plevier en IJsvogel. Van broedvogelsoorten die behoren tot de kolonievogels werden twee soorten vastgesteld: Blauwe Reiger en Oeverzwaluw.

Het totaal aantal aangetroffen territoria met 1092 in 2017 nam ten opzichte van 2014 (1247) iets af. De piek werd behaald in 2006 (1714). De verklaring voor de recente afname van de watervogels is de sterke afname van het aantal broedende Grauwe- en Soepganzen en/of kruisingen hiervan. De meerderheid van de broedvogelsoorten die in 2017 in het gebied aanwezig waren, bleken de water- en moerasvogels met 42%, 35% behoort tot de bosvogels, 17% tot de struweel -en bosrandvogels en 6% tot de graslandsoorten

Bij de watervogels namen ganzen af, ten opzichte van 2014, maar het aantal eendachtigen nam iets toe. Met het creëren van nevengeulen op diverse plekken is nieuw broedhabitat ontstaan en waren er steeds gunstige terreincondities in de uiterwaarden aanwezig voor de eenden. Dit gold vooral voor de nevengeulen in de Drutensche Waarden. Hier verscheen de Zomertaling en nam de Slobeend toe. Ook de IJsvogel en Blauwe Reiger namen toe, vermoedelijk als gevolg van enkele zachte winterperiodes. Soorten van moerasvegetaties laten een stabiel aantalsverloop zien (Blauwborst, Sprinkhaanzanger) of namen iets af (Kleine Karekiet). Soorten van verruigd rietland of brandnetelvegetaties namen af (Bosrietzanger en Rietgors), met name in de Leeuwensche Waarden. Hier was vooral sprake van biooeververlies (verruigd grasland omgevormd tot cultuurgrasland en opslag van jonge loofbomen) en mogelijk ook een hoge graasdruk van runderen en paarden (Drutensche Waarden).

Graslandsoorten namen verder af, zoals de Scholekster, Tureluur en Veldleeuwerik (verdwenen). Kievit verscheen weer op een maïsakker en langs de rand van een nevengeul. De Graspieper en Gele Kwikstaart bleven stabiel.

Bosvogels namen iets af ten opzichte van 2014, maar zit op een duidelijk hoger niveau dan de jaren ervoor. Her en der is de laatste jaren kleinschalig bos gekapt, ten behoeve van een betere doorstroming van de rivieren. Het hoge niveau van de bosvogels komt onder meer door het ouder worden van het wilgenstruweel en anderzijds door een goede overleving van standvogels in de voorafgaande zachte winter. Zo bleef het merendeel van de holenbroeders stabiel of nam licht toe, zoals de Groene Specht, Kool- en Pimpelmees, Boomklever, Boomkruiper en Spreeuw. Grote Bonte Specht nam iets af, mogelijk door het verwijderen van opgaand wilgenbos in de westelijke Leeuwensche Waarden.

Vogelsoorten van jong bos met veel struiken en struwelen laten wisselende trends zien. Zwartkop bleef nagenoeg stabiel en de Tjiftjaf nam iets af. De Winterkoning profiteerde van zacht winterweer en daarmee een goede overleving. Roofvogels bleven stabiel.

Broedvogels van struwelen, opslag en jong bos laten in 2017 een lichte afname zien ten opzichte van 2014, maar toen werd het voorlopige maximum in aantal territoria bereikt. Meest opvallend is de afname van de Fitis. Mogelijk speelt de landelijk afnemende trend een rol. Tuinfluiter, Grasmus, Roodborsttapuit en Kneu bleven stabiel of namen iets toe. De Spotvogel deed het iets beter dan 2014.

Het is interessant om de ontwikkelingen in broedvogels goed te volgen. De hieruit geworven inzichten kunnen benut worden voor een optimalisatie van de inrichting en het beheer van het gebied. Het strekt dan ook tot de aanbeveling om tenminste eens in de drie jaar alle broedvogelsoorten te inventariseren.

1. Inleiding

In het voorjaar van 2017 is in opdracht van k3Delta een broedvogelinventarisatie uitgevoerd in het kader van het monitoringsprogramma 'Waaier van Geulen' in de uiterwaarden bij Beneden-Leeuwen. Het storten van baggerspecie in de Kaliwaal en de natuurontwikkeling in de Leeuwensche en Drutensche Waarden wordt vrijwel gelijktijdig uitgevoerd. Omdat natuurontwikkeling in de 'Waaier van Geulen' een belangrijk aspect is, is het noodzakelijk de invloed van de baggerspecieberging op deze ontwikkeling nauwgezet te volgen en de ervaringen te benutten voor een optimalisatie van de inrichting en beheer. Hierbij is in de doelstelling opgenomen om naast de vogels ook de vegetatie, kleine waterdieren, vissen en de waterkwaliteit driejaarlijks te inventariseren. In het kader van de monitoring van broedvogels is er in 2017 naar gestreefd om een volledig beeld te krijgen van de aantallen en verspreiding van *alle* aanwezige broedvogelsoorten. De inventarisatie werd uitgevoerd door de samensteller van dit rapport, werkzaam bij Sovon Vogelonderzoek Nederland.

In dit rapport wordt verslag gedaan van de resultaten van de broedvogelinventarisatie in 2017. Tevens worden de aantallen van aangetroffen soorten vergeleken met eerdere inventarisaties uit de periode 1994-2014 en worden enkele aanbevelingen voor de toekomst gedaan. De dataverwerking van de territoria en de productie van het kaartmateriaal is uitgevoerd met behulp van Avimap. Wim Vermeule begeleidde het project vanuit k3Delta en voorzag dit rapport van commentaar, waarvoor dank! Jan Slaghuis toonde veel belangstelling voor het lopende veldwerk.

Beverssporen langs een nevengeul in de Leeuwensche Waarden, 31 maart 2017.

2. Gebiedsbeschrijving

2.1. Ligging en karakteristiek

Het studiegebied is gelegen langs de Waal direct ten noorden van Boven-Leeuwen in de provincie Gelderland. De grenzen van het onderzochte terrein zijn beschreven in de ontwikkelingsvisie 'Waaier van Geulen'. Het gaat om de Leeuwensche Waarden, de zandwinplas Kaliwaal en de westelijke Drutensche Waarden. Meer gedetailleerd ligt de Leeuwensche Waarden ten westen van de Kaliwaal en de westelijke Drutensche Waarden ligt hier ten oosten van. Het studiegebied is tamelijk langgerekt en strekt zich uit over een lengte van ongeveer vijf kilometer. De oppervlakte bedraagt 301 ha. Het grootste deel is in eigendom van k3Delta, maar een deel van de graslanden in de Drutensche Waarden is eigendom van particuliere boeren. De noordgrens wordt gevormd door de Waal en de zuidgrens door de Waalbanddijk. De westgrens in de Leeuwensche Waarden loopt tot paal 910 boven Beneden-Leeuwen en de oostgrens in de Drutensche Waarden ligt bij de Blauwe brug. Op de topografische kaart met schaal 1:25.000 is het studiegebied te vinden op kaartblad 39 oost, in de atlasblokken met kilometerhokken: 3945-24 en 25 en 3946-11,12,13,21,22 en 23.

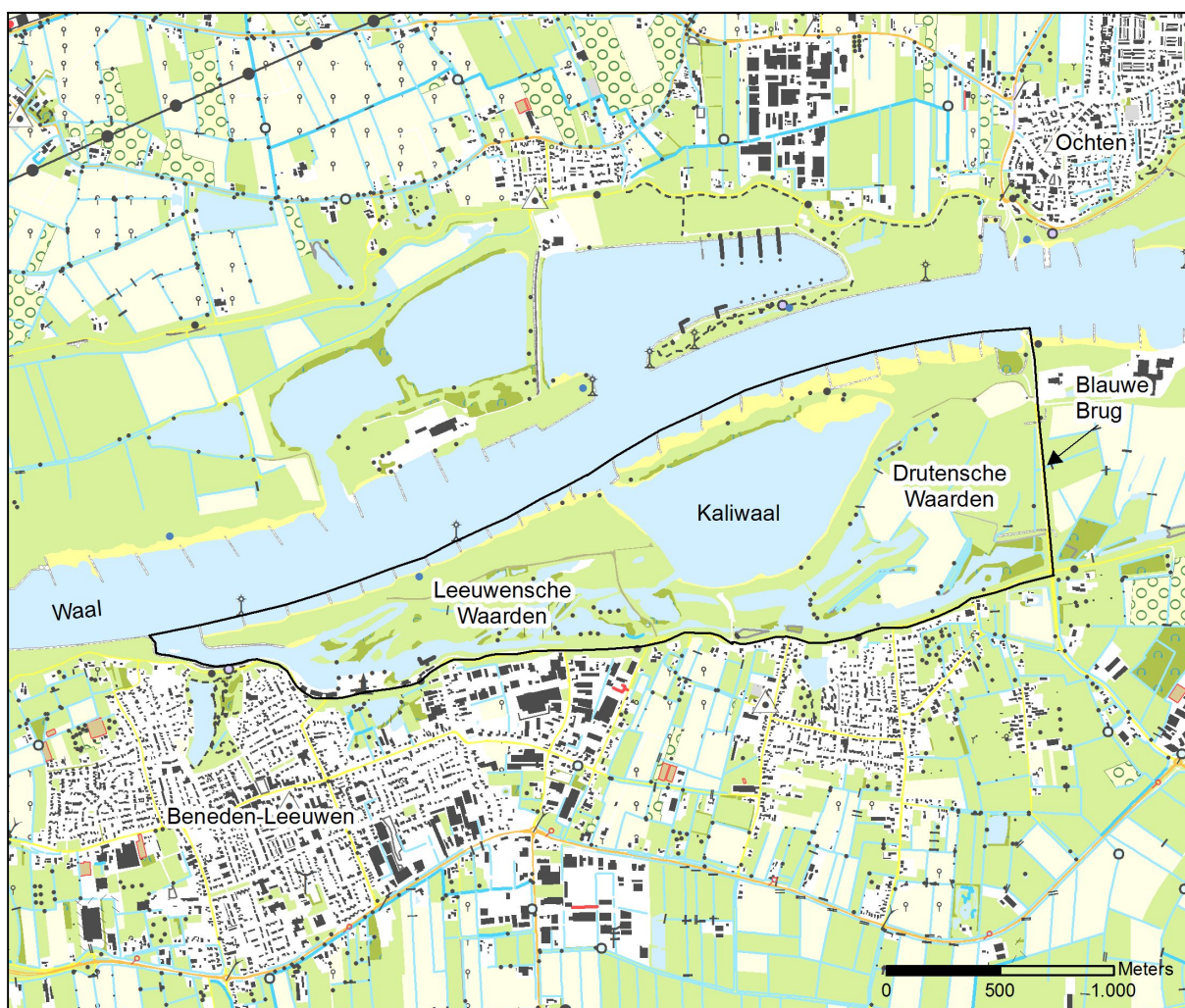

Baggerschip gezien vanaf het rivierduin in de Drutensche Waarden, 31 maart 2017.

Karakteristiek voor het gebied is de inrichting van een meestromende nevengeul. De meestromende nevengeul in de Leeuwensche Waarden is de eerste in Nederland gerealiseerde nevengeul. Met deze nevengeul is in 1994 een begin gemaakt in de vorm van de integratie van kleiwinning, natuurontwikkeling, natuurbeleving en ecologisch herstel van de rivier. De meestromende nevengeul kent een lagere stroomsnelheid, waardoor het gebied onder andere geschikt is als paaiplaats voor riviervissen. Ook is de centraal gelegen Kaliwaal karakteristiek voor het studiegebied. De plas is ontstaan door zandwinning tussen 1952 en 1968 en heeft een oppervlakte van 56 ha. De diepste delen van de plas liggen op 19 meter beneden maaiveld. De plas is van de Waal gescheiden door een zandige oeverwal met overlaat waarachter een zandbank is ontstaan. De Kaliwaal staat via een invaaropening aan de noordwestzijde in open verbinding met de Waal. De voormalige zandwinplas is medio mei 2003 als bergingsdepot voor baggerspecie in gebruik genomen. Het depot maakt deel uit van het natuurontwikkelingsproject 'Waaier van Geulen', dat k3Delta samen met het Wereld Natuur Fonds realiseert. Eén van de meest opvallende onderdelen vormt de opvulling van de zandwinpunt Kaliwaal met baggerspecie en vervolgens de inrichting van dit terrein als natuurgebied, dat uit twee fasen

bestaat. In de eerste fase wordt ongeveer 2,3 miljoen m³ baggerspecie geborgen. Aan het einde van deze fase, rond 2010 heeft de waterplas nog steeds dezelfde oppervlakte als op dit moment, maar is de waterdiepte bij gemiddelde rivierstand afgenomen van 17 tot 4 meter. Fase 1 van het inrichtingsplan is inmiddels opgeleverd. In de tweede fase wordt de rest van de put gevuld met baggerspecie en zal ze langzaam maar zeker haar open karakter verliezen en ontstaat een moziëk van geulen en kleine plassen. Na de uiteindelijke inrichting is de plas veranderd in een natuurgebied met geulen, plassen, zandduinen, graslanden en oobossen.

In de afgelopen jaren is het vlechtwerk van geulen sterk uitgebreid. Dit te vooral te zien in het westelijk deel van de Drutensche Waarden. Hier zijn op diverse plaatsen nieuwe nevengeulen gegraven, waardoor nieuwe zandeilandjes zijn ontstaan en natuurvriendelijke oevers. Het creëren van dergelijke situaties zorgt voor meer natuurlijke dynamiek, dat gunstig is voor macrofauna. In het voorjaar van 2017 waren er beduidend minder activiteiten van stortwerkzaamheden op de zandwinplas aanwezig. Vanaf eind mei-half juli was de kraan en het losponton niet op de locatie aanwezig. In figuur 1 is de bestaande situatie anno 2014 van de ‘Waaier van Geulen’ weergegeven.

Figuur 1. Bestaande situatie ‘Waaier van Geulen’ met de Leeuwensche Waarden, Kaliwaal en de Westelijke Drutensche Waarden apart weergegeven, situatie 2014.

2.2. Bodemgebruik

De Leeuwensche Waarden is in 1996 voor een groot deel ingericht als natuurontwikkelingsgebied. Het gebied is een hoogdynamische uiterwaard, met enkele strangen en kleiputten. Sinds 1994 loopt er een project van Stichting Ark met natuurlijke begrazing door Koninkspaarden. In dat zelfde jaar is in het najaar een meestromende nevengeul aangelegd, die in verbinding staat met de Kaliwaal. Inmiddels loopt er ook een kudde Rode Geus-runderen bij. De grazers zorgen voor een afwisselende begroeiing van grassen, bloemen en bos. Ze zijn inmiddels gewend aan de grillen van de rivier. Ze zwemmen regelmatig de geulen over van eiland naar eiland, om hun kostje bij elkaar te scharrelen. Ongeveer de helft van de aanwezige graslanden is verpacht aan boeren en wordt begraasd door schapen, paarden en runderen. De andere helft is uit productie genomen en bestaan uit natuurlijke graslanden. Rondom de kleiputten is veel wilgenopslag en ruigte te vinden. In het westelijk deel van de Leeuwensche Waarden liggen diverse strangen en zandbanken. Langs de Waalbanddijk in de meest zuidelijke strang liggen een aantal woonboten. Het centrale deel van het studiegebied bestaat uit de Kaliwaal (zie § 2.1). Tussen de Kaliwaal en de Waal is een goed ontwikkeld rivierduincomplex aanwezig. Langs de oostrand van de Kaliwaal loopt een zomerkade. Het gebied tussen de zomerkade en de Waalbanddijk, feitelijk de Drutensche Waarden, bestaat uit strangen, kleiputten, rabatten en verruigde moerassen. Rondom de kleiputten is wilgenopslag te vinden. Het open graslandgebied is voor een deel in gebruik bij boeren en hier lopen runderen. Het andere deel van het grasland is uit productie genomen en bestaat uit natuurlijke graslanden. De natuurlijke graslanden worden extensief begraasd door de Rode Geus-runderen en Konink's. In het graslandgebied zijn verspreid meidoornhagen aanwezig. Ten opzichte van 2014 was her en der bos gekapt in het westelijke deel van de Leeuwensche Waarden. Hier waren enkele nevengeulen vrij gemaakt van opslag.

Begrazing met Konink's op het rivierduin in de Drutensche Waarden, 24 juni 2017.

Overzicht over de Kaliwaal met baggerdepot, 17 april 2017.

3. Werkwijze

3.1. Doelstelling

De broedvogelinventarisatie vond plaats in het kader van het natuurontwikkelingsproject ‘Waaier van Geulen’. Het storten van baggerspecie en de natuurontwikkeling worden vrijwel gelijktijdig uitgevoerd. Omdat natuurontwikkeling in de ‘Waaier van Geulen’ een belangrijk aspect is, is het noodzakelijk de invloed van de baggerspecieberging op deze ontwikkeling nauwgezet te volgen en de ervaringen te benutten voor een optimalisatie van de inrichting en beheer. Hierbij is in de doelstelling opgenomen om naast de vogels ook de vegetatie, kleine waterdieren, vissen en de waterkwaliteit driejaarlijks te inventariseren. In het kader van de monitoring van broedvogels is er, net als in de voorgaande jaren, in 2017 naar gestreefd om een volledig beeld te krijgen van de aantallen en verspreiding van alle aanwezige broedvogelsoorten. De inventarisatie is een vervolg van de monitoring zoals die ook in de periode 1994-2014 heeft plaatsgevonden (Deuzeman 2015).

3.2. Veldwerk

De kartering is in grote lijnen uitgevoerd volgens de uitgebreide territoriumkartering, zoals beschreven in Hustings *et al.* (1985), conform de normen vastgelegd in de Handleiding Broedvogel Monitoring Project (van Dijk & Boele 2011). Er werden in totaal acht integrale inventarisatieronden uitgevoerd. Hiervan zijn zes bezoeken overdag gebracht en twee bezoeken gedurende de avond en nacht. Het veldwerk is uitgevoerd in de periode 31 maart tot en met 10 juli 2017 (tabel 1).

Tabel 1. Tijdsinvestering in de Leeuwensche en Westelijke Drutensche Waarden in 2017.

Ronde	Datum	Onderzoekstijd	Totaal (uren)
31-mrt	07:15	15:45	8,5
17-apr	07:20	16:03	8,7
23-mei	05:20	15:48	10,5
3-jun	22:10	23:50	1,7
24-jun	05:42	16:09	10,5
24-jun	22:15	23:59	1,7
25-jun	00:00	00:15	0,3
10-jul	09:14	17:20	8,1
			49,9

Een standaardbezoek begon omstreeks een half uur tot een uur voor zonsopgang. Er is geteld tijdens gunstige weersomstandigheden (geen wind of neerslag en goed zicht). Tijdens iedere velddag werd roulerend gestart, om zoveel mogelijk te profiteren van de zangpiek van zangvogels. Dit hield in dat er op de ene velddag werd gestart in de Leeuwensche Waarden en vervolgens in de Westelijke Drutensche Waarden en bij de eerst volgende velddag was dit precies anders om. Het gebied werd systematisch afgelopen, waarbij tijdens de bezoeken vooral gelet werd op territorium- en nestindicatieve gedragingen, zoals nestvondsten, zang, balts, alarm, voerdragende oudervogels, faecesvervoer, afleidingsgedrag en bedelende jongen. Extra nadruk werd gelegd op het verkrijgen van uitsluitende waarnemingen, dus waarnemingen van twee tegelijkertijd zingende of baltsende soortgenoten. In het studiegebied werd uiteindelijk 2940 minuten besteed aan de inventarisatie en uitgaande van 301 ha komt dit gemiddeld neer op 9,9 minuten per ha. Dit is overeenkomstig de inventarisaties in voorgaande jaren. In 2014 werd 9,4 minuten per ha besteed, in 2012 (10,3 min/ha), 2010 (11,8 min/ha), 2008 (10,1 min/ha), 2006 (9,4 min/ha) en in 2004 (11,6 min/ha). Avond- en nachtronden werden gebracht op 3 en 25 juni voor nacht-actieve soorten.

3.3. Interpretatie en verwerking van de gegevens

In het veld werden de waarnemingen, voorzien van broedcode, ingevoerd op een tablet met behulp van het programma Avimap. Clustering van waarnemingen tot territoria gebeurde op basis van de criteria zoals beschreven in van Dijk & Boele (2011). Dit gebeurde in het autoclusterprogramma van Sovon in Avimap. Nestvondsten of nest indicatieve waarnemingen telden in alle gevallen mee. De stippen op de verspreidingskaarten zijn de locaties van waarnemingen met de hoogste broedcode of anders de laatste meetellende waarneming binnen de geïnterpreteerde territoria.

3.4. Weersomstandigheden 2017

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Harde wind, neerslag en lage temperaturen zijn belemmerende factoren. Veel territoriale activiteit neemt later op de dag ook af bij hoge temperaturen. Daarom wordt hier een korte beschrijving van het weer in het broedseizoen van 2014 gegeven aan de hand van de maandoverzichten van het KNMI. In tabel 2 zijn enkele variabelen samengevat. Tijdens alle veldbezoeken waren de weersomstandigheden gunstig voor het uitvoeren van een broedvogelinventarisatie.

Tabel 2. Enkele weersvariabelen (gemiddelde temperatuur, aantal zonuren per maand en hoeveelheid neerslag) in de periode april-juni, op basis van gegevens van het KNMI, station De Bilt. Ref staat voor (langjarig gemiddelde 1981-2010).

Maand	Temperatuur (°C)		Zonuren		Neerslag (mm)	
	2017	Ref	2017	Ref	2017	Ref
Maart	8,6	6,2	178	125	54	68
April	8,6	9,2	200	178	25	44
Mei	15,0	13,1	226	213	29	61
Juni	18,0	15,6	231	201	62	68
Juli	17,9	17,9	207	211	110	78

Na een wederom zachte winter (vierde op rij) was maart 2017 met een gemiddelde temperatuur van 8,6 °C uitzonderlijk zacht. Deze maand komt op de tweede plaats van zachte maartmaanden, alleen 1991 was warmer. Op 30 en 31 maart werden zelfs de eerste temperaturen boven de 20°C genoteerd. Maart was aan de droge kant, waarbij ruim de helft van de neerslag in de eerste helft van de maand viel. Met 178 zonuren was maart 2017 zeer zonnig en valt in de top 10 van zonnigste maartmaanden sinds het begin van de metingen. De meeste zon scheen in de tweede helft van de maand.

April was vrij koud, droog en vrij zonnig. De gemiddelde temperatuur was hetzelfde als de zeer zachte maart, waarbij de eerste dagen het warme weer uit maart voorzette. Halverwege de maand kregen noordelijke stromingen de overhand en daalde de temperatuur. De neerslag in april viel meest in buien. De meeste neerslag viel in het noorden van het land, in het zuiden viel slechts 15-20mm. Tussen de buien door scheen de zon vaak uitbundig. Het noordwesten van het land kende de meeste zonuren, in het uiterste zuidoosten was het somberst.

Mei was extreem warm, zonnig en zeer droog. De maand begon koud, met op 9 mei plaatselijk nog vorst aan de grond. Hierna steeg de temperatuur snel door tot de eerste tropische dag op 27 mei. In het zuidoosten was het op meerdere dagen meer dan 30°C. Deze maand begon qua neerslag wisselvallig, maar nergens vielen grote hoeveelheden. Tussen 18 en 28 mei bleef het vrijwel droog, tot onweersbuien op de laatste dagen van de maand weer voor neerslag zorgden. De regionale verschillen waren groot, op Terschelling viel bijvoorbeeld slechts 9mm neerslag.

Juni 2017 was zeer warm, zonnig en gemiddeld over het land viel een normale hoeveelheid neerslag. De zeer warme juni maand kwam op een gedeelte eerste plaats sinds 1901, met in het zuidoosten op meerdere dagen temperaturen boven de 30°C. Tot een landelijke hittegolf kwam het net niet. De neerslag viel in (hevige) buien waarbij grote verschillen per regio optraden. In Friesland werd op meerdere plaatsen wateroverlast gemeld door grote hoeveelheden neerslag. In de laatste week van de maand.

Juli kende een normale temperatuur, was zeer nat met een vrijwel normale hoeveelheid zon. Wisselvalligheid kenmerkte juli 2017, dagen met neerslag werden afgewisseld met korte warme en droge periodes. Er viel van tijd tot tijd regen, langdurige droge perioden ontbraken. De regen viel vaak uit buien, waardoor de neerslaghoeveelheden regionaal sterk verschilden. Plaatselijk viel tijdens (onweers)buien 20-50 mm in een etmaal. In het noordwesten viel minder neerslag dan gemiddeld en in Groningen (Onnen) bijvoorbeeld veel meer (225 mm).

4. Resultaten & discussie

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de inventarisatie gepresenteerd in vier verschillende tabellen die verklaard worden in § 4.2. De aantalsontwikkeling van broedvogels in de periode 1994-2014 worden vergeleken met de resultaten van 2017 en tevens met de landelijke trend. Hierdoor is het mogelijk een onderscheid te maken tussen landelijke effecten en lokale ontwikkelingen.

4.1. Soortenrijkdom

In het studiegebied zijn in totaal 73 verschillende broedvogelsoorten vastgesteld in 2017. Dit is vergelijkbaar met de periode 2004-2014, toen er steeds tussen de 71-73 soorten werden vastgesteld.

Er werd geen nieuwe broedvogelsoorten vastgesteld in 2017. Wel vestigden zich enkele soorten opnieuw in 2017, nadat ze in 2014 niet aanwezig waren: Kolgans, Brandgans, Zomertaling, Oeverzwaluw, Kievit en Boomklever. Daarnaast werden de volgende soorten ten opzichte van 2014 niet vastgesteld: Wintertaling, Veldleeuwerik, Boompieper en Huiszwaluw.

Het totaal aantal aangetroffen territoria met 1092 in 2017 nam ten opzichte van 2014 (1247) iets af. De piek werd behaald in 2006 (1714). De verklaring voor de recente afname van de watervogels is de sterke afname van het aantal broedende Grauwe- en Soepganzen en/of kruisingen hiervan.

De meerderheid van de broedvogelsoorten die in 2017 in het gebied aanwezig waren, bleken de water- en moerasvogels met 42%, 35% behoort tot de bosvogels, 17% tot de struweel- en bosrandvogels en 6% tot de graslandsoorten (zie § 4.2). In het natuurontwikkelingsgebied werden in 2017 dertien Rode Lijstsoorten aangetroffen, te weten: Zomertaling, Slobeend, Tureluur, Koekoek, Groene Specht, Boerenzwaluw, Graspieper, Gele Kwikstaart, Spotvogel, Grauwe Vliegenvanger, Matkop, Ringmus en Kneu. In 2014 werden vijftien Rode Lijstsoorten aangetroffen (van Beusekom *et al.* 2005).

In de terminologie van Sovon kunnen zes soorten als zeldzame broedvogel in Nederland worden aangeduid: Kolgans, Indische Gans, Canadese Gans, Brandgans, Kleine Plevier en IJsvogel. Van broedvogelsoorten die behoren tot de kolonievogels werden twee soorten vastgesteld: Blauwe Reiger en Oeverzwaluw (van Dijk & Boele 2011).

4.2. Hoofdgroepen

In het monitoringprogramma 'Waaier van Geulen' worden alle voorkomende broedvogelsoorten onderverdeeld in vijf soortgroepen, echter in de rapportage van Verbeek in 2001 is dit teruggebracht tot de volgende vier hoofdgroepen (zie Verbeek 2001), waarop dit rapport zich, net als in 2004-2014 heeft gebaseerd (Deuzeman 2015). De indeling van de broedvogelsoorten is eveneens conform Verbeek 2001:

- Water- en moerasvogels. Dit zijn soorten die afhankelijk zijn van open water met een oevervegetatie en soorten die afhankelijk zijn pioniervegetaties. Ook de soorten van natte ruigten en moerasvegetaties zijn hierin ondergebracht.
- Bosvogels. Tot deze groep behoren soorten die hoofdzakelijk aan bos gebonden zijn. Sommige soorten uit deze groep zijn niet strikt aan bos gebonden, maar komen ook buiten het bos voor, zoals Zwarte Kraai en Fazant.
- Struweel- en bosrandvogels. Dit zijn soorten die profiteren van randsituaties. Typische struweelsoorten zijn Grasmus en Tuinfluiter. Ook open bos is zeer aantrekkelijk voor deze soorten. In de uiterwaarden vormt verspreide opslag van meidoorn- en wilgenstruweel het belangrijkste biotoop voor deze soorten.
- Graslandsoorten. Dit zijn vogels waarvan het biotoop bestaat uit al dan niet kort gemaakte en vaak kruidenrijke graslanden. Voorbeelden van graslandsoorten zijn Grutto, Kievit en Tureluur.

4.2.1. Water- en moerasvogels

Deze groep vogels is verreweg het meest talrijk in het studiegebied, met 42% van het totaal aantal territoria van broedvogels. De groep nam echter fors in aantal af, wat vooral op conto komt van de ganzensoorten. De stand van de Grauwe Gans halveerde ten opzichte van 2014 tot 113 paren. Dat is een forse achteruitgang. In 2008, toen de piek werd bereikt, zaten nog 494 paren in het gebied. Ook het aantal Soepganzen halveerde ten opzichte van 2014 tot 11 paren.

De afname voltrok zich vooral in de meest westelijke uitloper van de Leeuwensche Waarden en op het rivierduin in de Drutensche Waarden. Hier zaten een aantal jaren grote concentraties broedende ganzen, maar dit is sterk gedaald. De westelijke uitloper in de Leeuwensche Waarden was voorheen een extensief grasland, met veel brandnetelruigte, waar tussen de ganzen massaal broedden. In 2017 was deze uitloper gecultiveerd door een agrariër en werd het begraasd door schapen. Ook werden de aanwezige legfels hier bewust verstoord. Op het rivierduin speelt de invloed van de vos vermoedelijk een belangrijke rol. Er bevindt zich daar een burcht. Voor ganzen te riskant om te gaan broeden. Het reproductiesucces was net als in 2014 zeer matig. Bij slechts 11 paren werden gezinnen met pullen gezien in mei en juni, ofwel de meeste broedsels mislukten voortijdig. Er is dus nauwelijks sprake van reproductie in het gebied, iets wat in 2012 en 2014 ook al werd vastgesteld. Mogelijk dat ook de jacht op zomerganzen de afgelopen jaren voor een reductie van het aantal ganzen heeft gezorgd. De Canadese Gans nam verder af. De Nijlgans nam iets toe ten opzichte van 2014 en de Brandgans verscheen weer in het zuidwestelijke deel van de Leeuwensche Waarden. Hier zat voorheen een kolonie Brandganzen, met een piek in 2006 (36 nesten), maar met de komst van de vos in deze hoek en de verdere toename van wilgenopslag is de kolonie sinds 2010 verdwenen.

De Kaliwaal is nog altijd zeer belangrijk voor ruiende ganzen. Op 23 mei werden 1144 ruiende Grauwe- en Soepganzen geteld, op 24 juni 669 en op 10 juli 325 ganzen.

Ruiende Grauwe Ganzen in een nevengeul in de Drutensche Waarden, 24 juni 2017.

De Fuut, een echte viseter, bleef nagenoeg stabiel. Sinds 2008 is de stand fors hoger dan daarvoor. Dit wijst op een goede visstand in het natuurontwikkelingsgebied. Zeker gezien de landelijk negatieve trend van de Fuut.

Het aantal eendachtigen is ten opzichte van 2014 iets toegenomen. Met het creëren van nevengeulen op diverse plekken is nieuw broedhabitat ontstaan en waren er steeds gunstige terreincondities in de uiterwaarden aanwezig voor de eenden. Dit gold vooral voor de nevengeulen in de Drutensche Waarden. Hier verscheen de Zomertaling en nam de Slobeend fors toe, beide Rode lijstsoorten. Ook de andere eendensoorten deden het goed, met een forse toename van de Krakeend en stabiele ontwikkelingen bij de Wilde Eend en Soepeend. Alleen de Berg- en Kuifeend namen iets af. Waterhoen en Meerkoet handhaafde zich op een stabiel niveau. De Blauwe Reigerkolonie nam ook toe na een serie zachte winterperiodes. Een tweede, kleinere kolonie (5 nesten) vestigde zich in het meest zuidoostelijke wilgenbos langs de Waalbanddijk.

De Kleine Plevier bleef stabiel met vijf paren. Zij zijn sinds 2010 afgenomen, als gevolg van het dichtgroeien van kale vegetaties van gegraven slenken. De kolonie van de Vissdieven was net als in de periode 2010-14 niet present op een strekdam in de Waal in de Drutensche Waarden. De locatie is vermoedelijk niet veilig genoeg meer sinds de komst van een vossenburcht in 2010. Ze lijken het nog wel te proberen hier. Op 24 juni werd nog een alarmerend paartje vastgesteld, maar deze ging niet over tot broeden.

Eén van de nestpijpen van IJsvogels die werd gevonden in de Leeuwensche Waard, 24 juni 2017.

De IJsvogel zit landelijk in de lift, na een serie zachte winters. In de Leeuwensche Waard werd op twee locaties een bezette nestholte gevonden, waar succesvol werd gebroed. Daarnaast was een derde paartje aanwezig. In de Drutensche Waarden was ook een paar aanwezig in een nevengeul, dat succesvol broedde. Hier werd echter de exacte nestholte niet gevonden. Een kolonie Oeverzwaluwen (45 nestholtes) was aanwezig in het noordoostelijke deel van de Drutensche Waarden. Hier lagen diverse geschikte zandbulten. In de meeste holtes zaten op 24 juni jonge Oeverzwaluwen. Tijdens de ronde op 10 juli bleek dat het merendeel van de holtes was uitgegraven door een vos (of marter).

Kolonie Oeverzwaluwen in de Drutensche Waarden, 23 mei 2017.

Soorten van natte ruigten en moerasvegetaties deden het redelijk goed. De Blauwborst en Sprinkhaanzanger waren present in de strangen in de Drutensche Waarden en bleven stabiel. Na een forse afname in 2008 van de Kleine Karekiet is er sprake geweest van een herstel in de periode 2010-14. In 2017 namen ze iets af, met name in de meest zuidoostelijke strang. Elders in de Drutensche Waarden bleven ze stabiel en was er met name in de oude strang voldoende vitaal jong rietland aanwezig. De Bosrietzanger nam af. De hoogste dichtheden worden bereikt in de verruigde graslanden met brandnetelruigtes en verruigde rietlanden met wilgen. De sterkste afname is dan ook te zien in de meest westelijke uitloper in de Leeuwensche Waarden, waar verruigde brandnetelruigtes omgetoverd werden naar gecultiveerd grasland met intensieve begrazing door schapen. Ook zijn een aantal ruige graslanden steeds meer begroeid geraakt met jonge opslag, zodat deze ongeschikt zijn geworden voor Bosrietzangers. In de Drutensche Waarden nam de soort iets af, met name in de meest noordoostelijke graslanden. Mogelijk speelt hier een hoge graasdruk door runderen en paarden een rol, waardoor de vegetatie te kort is voor deze soorten. Net als de Bosrietzanger nam ook het aantal Rietgorzen af. Hierbij spelen dezelfde factoren, waarbij ze volledig verdwenen uit de Leeuwensche Waarden. In tabel 3 is de aantalsontwikkeling weergegeven van de water- en moerasvogels vanaf 1994, met daarbij de trend in het studiegebied vergeleken met de landelijke trend.

Tabel 3. Aantalsontwikkeling van de water- en moerasvogels in de periode 1994-2017, met een vergelijking van de lokale trend (Tr) en de landelijke trend (LT) in 2000-2015, waarbij +=toename, =gelijk, -=afname en f=fluctuerend.*= Rode Lijstsoort.

Soort	94	95	96	97	98	99	00	4	6	8	10	12	14	2017	Tr	LT
Dodaars	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	=	+
Fuut	11	13	13	5	6	4	10	6	8	10	18	13	17	14	=	-
Blauwe Reiger	0	0	0	0	0	0	4	12	12	13	15	10	14	19	+	-
Knobbelzwaan	2	2	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	=	+
Knobbelgans	0	0	0	0	1	1	1	1	2	0	0	0	0	0	=	?
Kolgans	0	0	0	1	0	1	0	4	4	0	0	4	0	1	+	+
Grauwe Gans	2	12	28	57	78	106	138	227	485	494	355	338	215	113	-	+
Grauwe x Kolgans	0	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0	0	0	0		
Grauwe x Toendra	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0		
Grauwe x Brandgans	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0		
Grauwe x Soepgans	0	0	0	0	0	0	27	24	7	57	90	64	11	10		
Grauwe x Canadese	0	0	0	0	0	0	0	8	1	4	4	2	0	0		

Soort	94	95	96	97	98	99	00	4	6	8	10	12	14	2017	Tr	LT
Grauwe x Indische	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0		
Indische Gans	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1	1	=	=
Soepgans	6	7	24	22	27	10	43	101	186	151	61	44	33	11	-	=
Knobbelgans	0	0	0	0	0	0	1	1	2	0	1	0	0	0		
Canadese Gans	0	0	0	0	0	1	1	7	9	7	10	8	7	5	-	+
Canadese x Kolgans	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0		
Canadese x Brand	0	0	0	0	0	0	0	1	2	1	0	0	0	0		
Brandgans	0	0	0	1	1	1	3	19	36	19	7	2	0	1	+	+
Brand x Kolgans	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0		
Nijlgans	5	8	6	8	19	6	14	22	24	17	14	11	7	9	+	+
Casarca	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Bergeend	13	8	10	13	13	7	14	10	11	11	8	11	12	9	-	+
Smient	0	0	1	0	1	3	3	0	0	1	0	0	0	0	=	+
Krakeend	5	3	6	3	5	5	7	10	14	14	15	17	23	31	+	+
Wintertaling*	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	-	-
Wilde Eend	78	55	28	45	45	86	63	30	55	47	46	53	43	45	=	-
Soepeend	17	35	32	17	13	14	9	4	22	14	11	13	9	9	=	-
Zomertaling*	2	2	0	0	2	1	3	0	0	0	0	0	0	2	+	-
Slobeend*	15	12	5	1	6	3	8	0	3	0	0	2	1	7	+	-
Kuifeend	8	8	4	8	10	7	11	9	17	14	12	11	18	8	-	+
Tafeleend	0	0	0	0	0	0	0	1	2	0	2	0	0	0	=	=
Waterral	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	=	+
Waterhoen	3	3	4	0	0	0	1	1	4	4	2	0	1	1	=	-
Meerkoet	45	49	40	32	36	23	34	16	27	27	30	32	31	31	=	-
Kleine Plevier	8	7	8	10	14	9	11	4	8	5	10	6	5	5	=	+
Oeverloper	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	-	+
Kleine Mantelmeeuw	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	=	+
Zilvermeeuw	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0	0	=	-
Kokmeeuw	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	=	-
Visdief*	36	43	62	10	0	0	15	19	8	11	2	0	0	0	-	-
IJsvogel	0	0	0	0	0	0	0	2	2	4	1	1	3	4	+	+
Boerenwaluw*	0	0	0	0	0	0	0	2	2	2	2	3	2	2	=	=
Oeverwaluw	0	0	0	4	19	56	160	106	25	5	8	96	0	51	f	+
Blauwborst	4	3	2	3	4	0	0	3	3	0	2	1	2	1	=	+
Zwarte Roodstaart	0	0	0	0	1	2	0	0	1	0	0	0	0	0	=	=
Sprinkhaanzanger	1	0	0	0	0	0	0	2	1	0	1	2	1	1	=	+
Bosrietzanger	121	82	102	103	90	43	70	75	83	96	66	87	67	48	-	=
Kleine Karekiet	48	53	52	41	40	23	35	29	30	7	12	17	19	15	+	+
Rietgors	31	26	26	24	21	15	11	28	43	33	16	22	14	12	-	+
Totaal territoria	464	432	454	409	453	428	699	792	1145	1077	823	872	557	466		
Totaal soorten	23	21	17	20	20	24	27	31	33	28	28	26	24	27		

4.2.2. Graslandsoorten

Graslandsoorten namen verder af. De extensieve ruige graslanden zijn niet geschikt voor soorten als de Grutto, vermoedelijk door een gebrek aan regenwormen in de top laag van de graslanden. Dit als gevolg van het niet bemesten van de natuurlijke graslanden, evenals de verdichting met brandnetels en distels. Na de absentie in 2014 verschenen Kieviten weer op een omgeploegde akker in de Drutensche Waarden en langs een nevengeul alhier. In de rest van het gebied is de Kievit al een aantal jaren verdwenen. Veel graslanden zijn te ruig voor de soort, omdat ze te begroeid zijn met hoge distels en brandnetels, soms ook met wilgen. De soort heeft behoefte aan korte grazige vegetaties.

Tureluurs zijn ook niet gebaat bij al te ruige graslanden met hoge brandnetels en distels. Ze namen iets af. Ze zijn inmiddels volledig verdwenen in de graslanden van de Leeuwensche Waarden.

Momenteel zitten ze langs de oevers van afgegraven geulen of grasland dat gevoelig is voor regelmatige overstromingen, dus daar waar de grasgroei langzaam op gang komt. Scholeksters namen fors af, mogelijk een gevolg van de landelijk sterk negatieve trend. Ze komen vooral voor op de meest kale plekken, voornamelijk langs de randen van nevengeulen of langs de zandwinplas.

Scholekster met twee kuikens langs de oever van het rivierduin in de Drutensche Waarden, 24 juni 2017.

Na de opleving in 2012 zakte het aantal Veldleeuweriken weer iets terug naar twee in 2014. In 2017 werden ze niet meer vastgesteld. Landelijk doet de soort het ook erg slecht, met name in het agrarische gebied. De Graspieper bleef stabiel. Met name de verruigde graslanden zijn in trek.

De Gele Kwikstaart bleef ook stabiel. Vooral de afgegraven graslanden in het noordoostelijke deel van de Drutensche Waarden bleken sterk in trek, evenals de door schapen begraaide graslanden in de Leeuwensche Waarden. In tabel 4 is de aantalsontwikkeling weergegeven van de graslandsoorten vanaf 1994, met daarbij de trend in het studiegebied vergeleken met de landelijke trend.

Tabel 4. Aantalsontwikkeling van de graslandsoorten in de periode 1994-2017, met een vergelijking tussen de lokale trend (Tr) en de landelijke trend (LT) tussen 2000-2015, waarbij +=toename, =gelijk en -=afname.*= Rode Lijstsoort.

Soort	1994	95	96	97	98	99	2000	4	6	8	10	12	14	2017	Tr	LT
Patrijs	3	4	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	-	-
Kwartel	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	+
Kwartelkoning*	4	0	0	1	0	1	4	0	0	3	0	1	0	0	-	-
Scholekster	16	15	13	14	14	11	11	11	20	14	15	9	10	6	-	-
Kievit	23	39	37	15	10	9	8	12	10	8	8	2	0	3	+	-
Watersnip*	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	-
Grutto*	34	32	18	9	3	5	3	2	0	0	0	0	0	0	-	-
Tureluur*	13	16	31	19	15	10	16	13	14	10	9	6	5	4	-	-
Steenuil*	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	=	-
Veldleeuwerik*	20	28	18	15	10	3	4	2	3	2	1	4	2	0	-	-
Graspieper*	26	23	20	14	15	8	10	20	32	32	38	32	22	21	=	-
Gele Kwikstaart*	52	45	51	38	34	13	26	36	35	26	21	13	18	17	=	=
Witte Kwikstaart	11	9	14	10	13	6	7	8	9	8	9	8	9	8	=	-
Hybride Rouw x Witte kwik	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0		
Grauwe Gors*	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	-
Totaal territoria	204	212	203	136	114	67	90	105	125	103	102	75	66	59		
Totaal soorten	12	10	9	10	8	10	10	9	9	8	8	8	6	6		

4.2.3. Bosvogels

Bosvogels namen iets af ten opzichte van 2014, maar zit op een duidelijk hoger niveau dan de jaren ervoor. Her en der is de laatste jaren kleinschalig bos gekapt, ten behoeve van een betere doorstroming van de rivieren. Zo is er bos gekapt in het meest westelijke deel van de Leeuwensche Waard, in de uiterste noordoosthoek van de Drutensche Waarden en langs de Waalbanddijk nabij het voormalige gemeelhuisje.

Het hoge niveau van de bosvogels komt onder meer door het ouder worden van het wilgenstruweel en anderzijds door een goede overleving van standvogels in de voorafgaande zachte winter. Zo bleef het merendeel van de holenbroeders stabiel of nam licht toe, zoals de Groene Specht, Kool- en Pimpelmees, Boomklever, Boomkruiper en Spreeuw. Grote Bonte Specht nam iets af, mogelijk door het verwijderen van opgaand wilgenbos in de westelijke Leeuwensche Waarden.

Het oudere wilgenbos is met name interessant, vanwege de aanwezigheid van natuurlijke holtes. Vooral Spreeuwen profiteerden maximaal van de dode staande wilgenstammen, waarin naast oude spechtenholen, ook veel rottingsgaten zitten, die gebruikt worden als nestholte. De Matkop nam in 2014 sterk toe, maar nam weer iets af. Het niveau is echter hoger dan de jaren ervoor, dat opvallend is gezien de status van Rode lijstsoort. Het broedhabitat is echter ideaal voor Matkoppen, vochtig loofbos met zacht houtsoorten en dode staande stammen om in te broeden.

Vogelsoorten van jong bos met veel struiken en struwelen laten wisselende trends zien. Zwartkop bleef nagenoeg stabiel. Alleen de Tjiftjaf nam af, met nam in het wilgenbos in de Leeuwensche Waarden.

De Winterkoning profiteerde van zacht winterweer en daarmee een goede overleving. Een duidelijke uitbreiding van het aantal territoria was, net als in 2014, zichtbaar in de meest zuidwestelijke uitloper van de Leeuwensche Waarden, waar inmiddels behoorlijk hoog en dicht wilgenstruweel is opgeslagen.

Roofvogels bleven stabiel. Van de Buizerd werden vier bezette nesten gevonden. Het broedsucces was goed, want alle nesten waren succesvol en hierbij werden per nest 2-3 jongen gezien. Landelijk was het ook een goed jaar vanwege een gunstige muizenstand. De Havik broedde in het centrale oude wilgenbos in de Leeuwensche Waarden en bracht tenminste drie jongen groot. Een fanatiek kekkerende man was in maart aanwezig in de Drutensche Waarden nabij een Buizerd horst, maar wist deze niet te veroveren. Het Buizerd paar nam er bezit van. Tijdens de vervolgrondes werd de Havik niet meer gezien. Sperwers ontbraken net als in 2012 en 2014. De Houtduif nam iets af ten opzichte van 2014. Mogelijk dat predatie door roofvogels een rol speelt, evenals de landelijk sterk negatieve trend. De Holenduif bleef stabiel, met onder andere twee paren in een fabriek langs de Waalbanddijk.

De Grauwe Vliegenvanger was een onregelmatige broedvogel, maar heeft steeds meer een vaste voet aan de grond gekregen. Vermoedelijk door het ouder worden van de wilgenopstanden. Ten opzichte

van 2014 nam ze verder toe. Dit is opvallend te noemen, omdat ze landelijk een forse achteruitgang laat zien, waarmee het de status van Rode Lijst soort heeft gekregen. De Appelvink nam iets toe. Het is een soort van opgaande loofbossen. Roodborst, Merel, Zanglijster en Vink hebben geprofiteerd van zacht winterweer met een goede overleving. Ze bleven nagenoeg stabiel of namen iets toe. Een paartje Kauwen bevond zich wederom in een fabriek langs de Waalbanddijk. In tabel 5 is de aantalsontwikkeling weergegeven van de bosvogels vanaf 1994, met daarbij de trend in het studiegebied vergeleken met de landelijke trend.

Tabel 5. Aantalsontwikkeling van de bosvogels in de periode 1994-2017, met een vergelijking tussen de lokale trend (Tr) en de landelijke trend (LT) tussen 2000-2015, waarbij +=toename, =gelijk en -=afname.*= Rode Lijstsoort.

Soort	94	95	96	97	98	99	00	4	6	8	10	12	14	2017	Tr	LT
Havik	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	1	1	=	+
Sperwer	0	0	0	1	1	1	1	1	0	1	2	0	0	0	-	-
Buizerd	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	3	4	4	4	=	+
Boomvalk*	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	=	-
Fazant	6	4	16	10	14	3	10	11	6	12	10	10	8	9	=	-
Holenduif	0	1	3	2	3	0	2	3	2	3	2	3	4	4	=	+
Houtduif	30	17	36	35	28	21	35	16	21	15	22	16	24	14	-	-
Turkse Tortel	2	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	=	=
Zomertortel*	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	=	-
Stadsduif	0	2	0	3	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	=	=
Koekoek*	2	4	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	=	-
Groene Specht*	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	2	2	1	2	=	+
Grote Bonte Specht	3	1	2	1	1	2	3	1	4	3	6	7	11	8	=	+
Boompieper	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	-	+
Winterkoning	3	4	2	1	4	4	3	18	34	33	31	30	37	38	+	+
Heggenmus	11	5	12	8	14	6	5	17	14	13	8	11	14	14	=	-
Roodborst	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	2	2	3	7	+	=
Merel	49	37	39	32	47	41	25	15	29	25	30	31	38	31	=	+
Zanglijster	1	1	3	1	2	1	2	6	7	15	11	12	13	13	=	+
Grote Lijster	1	1	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	1	1	=	-
Zwartkop	4	0	1	3	3	3	2	19	15	17	25	47	52	48	=	+
Tijftjaf	3	4	7	15	22	6	6	26	27	27	34	50	57	36	-	+
Grauwe Vliegenvanger*	1	1	0	0	5	3	5	0	0	0	1	0	4	7	+	-
Matkop*	0	1	0	0	1	0	0	2	4	2	4	4	9	5	=	-
Pimpelmees	3	2	1	1	2	2	3	5	6	3	11	9	14	21	+	+
Koolmees	4	5	9	4	11	5	12	7	10	7	13	15	23	23	=	+
Boomklever	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	+	+
Boomkruiper	1	1	0	0	1	0	3	5	3	3	12	9	12	11	=	+
Gaai	0	1	0	0	0	0	1	1	2	2	2	3	5	5	=	=
Ekster	1	3	2	1	3	2	4	2	3	2	3	5	6	6	=	-
Kauw	0	2	3	1	0	3	1	1	0	0	2	1	1	1	=	=
Zwarte Kraai	7	12	11	10	6	6	12	7	13	10	12	11	9	10	=	=
Spreeuw	1	7	3	6	5	7	6	10	13	17	14	8	20	20	=	-
Vink	5	4	15	13	18	7	17	14	25	25	34	38	47	40	=	+
Appelvink	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	2	+	+
Totaal territoria	135	124	170	153	195	129	164	192	248	242	299	333	422	384		
Totaal soorten	22	26	20	21	22	22	25	24	24	24	27	27	29	29		

4.2.4. Struweel- en bosrandvogels

Broedvogels van deze groep vogels zijn vooral gebonden aan struwelen, opslag en jong bos, evenals bosranden met voldoende struiken. De trend laat in 2017 een lichte afname zien ten opzichte van 2014, maar toen werd het voorlopige maximum in aantal territoria bereikt. Meest opvallend is de afname van de Fitis, ondanks dat het aanwezige habitat, in de vorm van ouder wordend wilgenstruweel, steeds geschikter lijkt te worden. Anderzijds is er de laatste jaren een landelijk afnemende trend zichtbaar, die mogelijk ook zo'n weerslag heeft op dit studiegebied.

De Tuinfluiter laat een stabiele trend zien en is vooral gebaat bij opgaande wilgenstruwelen en loofhoutopstanden. De soort vertoont landelijk een negatieve trend, maar doet het in het studiegebied goed. De Grasmus deed het wederom goed, maar haalde niet de topaantallen uit 2012. Ze komen vooral voor in de meidoornhagen in de Drutensche Waarden. Daarnaast is de soort duidelijk talrijker in de natuurlijke graslanden met ruigten.

De Kneu bleef stabiel. De soort profiteert met name van de verruigde natuurlijke graslanden in combinatie met de vele meidoornhagen. De landelijk in aantal afnemende Braamsluiper werd in 2017 wederom vastgesteld. Toch blijft de soort een schaarse verschijning in het studiegebied.

Spotvogels deden het iets beter dan 2014. Territoria werden vastgesteld in wilgenopslag langs de rand van de nevengeul in de Drutensche Waarden en in meidoornstruwelen langs de Waal in de Leeuwensche Waarden. De Roodborsttapuit nam verder toe tot vier paren. Ze komen voor in de meidoornhagen in de Drutensche en Leeuwensche Waarden. Na een opvallende afwezigheid in 2010, waren ze in 2012 weer aanwezig met twee paren en in 2014 met zelfs drie paartjes. De soort vestigde zich in 2004. De Roodborsttapuit vertoont landelijk een toename, die ook in het agrarische en uiterwaardengebied is geconstateerd (Bijlsma *et al.* 2001).

De Ringmus, waarbij een kleine kolonievormige concentratie zich in de Drutensche Waarden bevond, bleef stabiel. De Huismus werd niet aangetroffen nabij de huizen langs de Waalbanddijk. Beide mussensoorten staan op de Rode Lijst, omdat ze het landelijk slecht doen. De Putter laat landelijk in vrijwel ieder habitat een toename zien. Zelfs midden in de bossen van de Veluwe. De soort is ten opzichte van 2014 verder in aantal toegenomen. In tabel 6 is de aantalsontwikkeling weergegeven van de struweel- en bosrandvogels vanaf 1994, met daarbij de trend in het studiegebied vergeleken met de landelijke trend (1990-2015).

Tabel 6. Aantalsontwikkeling van de struweel- en bosrandvogels in de periode 1994-2017, met een vergelijking tussen de lokale trend en de landelijke trend (1990-2015), waarbij +=toename, =gelijk en -=afname.*= Rode Lijstsoort.

Soort	94	95	96	97	98	99	0	4	6	8	10	12	14	2017	Tr	LT
Torenvalk	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	-
Huiszwaluw*	8	7	2	5	5	7	12	17	18	3	0	0	1	0	-	+
Roodborsttapuit	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	2	3	4	+	+
Spotvogel*	0	0	1	0	0	0	0	0	10	2	5	5	1	2	=	-
Braamsluiper	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	1	1	=	-
Grasmus	26	16	27	24	32	29	33	42	56	46	56	74	62	57	-	+
Tuinfluiter	10	8	18	21	22	13	20	31	39	41	33	30	34	31	=	-
Fitis	9	12	12	13	15	11	16	23	37	49	46	46	51	41	-	-
Staartmees	0	0	0	2	0	1	1	3	2	2	4	2	8	6	=	-
Huisemus*	4	6	8	1	2	7	4	4	3	5	4	0	0	0	-	-
Ringmus*	3	10	4	4	5	1	1	10	7	3	3	2	2	3	=	-
Groenling	2	4	1	0	1	1	0	1	4	2	3	3	2	2	=	+
Putter	2	4	3	2	1	2	0	5	8	5	11	14	19	24	+	+
Kneu*	31	10	28	10	18	7	7	7	11	7	14	13	18	18	=	-
Totaal territoria	96	77	104	82	101	79	94	145	196	166	180	192	202	189		
Totaal soorten	10	9	10	9	9	10	8	12	12	12	11	11	12	11		

5. Conclusies en aanbevelingen

5.1. Conclusies

Op grond van de broedvogelkartering die in 2017 in de Leeuwensche Waarden en Drutensche Waarden is uitgevoerd, kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- Het studiegebied is rijk aan broedvogelsoorten; in 2017 werden 73 broedvogelsoorten vastgesteld en werden dertien Rode lijstsoorten aangetroffen, te weten: Zomertaling, Slobeend, Tureluur, Koekoek, Groene Specht, Boerenwaluw, Graspieper, Gele Kwikstaart, Spotvogel, Grauwe Vliegenvanger, Matkop, Ringmus en Kneu. In 2014 werden vijftien Rode lijstsoorten aangetroffen. Er werden geen nieuwe broedvogelsoorten vastgesteld. Wel vestigden zich enkele soorten opnieuw in 2017, nadat ze in 2014 niet aanwezig waren: Kolgans, Brandgans, Zomertaling, Oeverwaluw, Kievit en Boomklever. Daarnaast werden de volgende soorten ten opzichte van 2014 niet vastgesteld: Wintertaling, Veldleeuwerik, Boompieper en Huiswaluw.
- In de terminologie van Sovon kunnen zes soorten als zeldzame broedvogel in Nederland worden aangeduid: Kolgans, Indische Gans, Canadese Gans, Brandgans, Kleine Plevier en IJsvogel. Van broedvogelsoorten die behoren tot de kolonievogels werden twee soorten vastgesteld: Blauwe Reiger en Oeverwaluw
- Het totaal aantal aangetroffen territoria met 1092 in 2017 nam ten opzichte van 2014 (1247) iets af naar 1092 territoria. De piek werd behaald in 2006 (1714). De verklaring voor de recente afname van de watervogels is de sterke afname van het aantal broedende Grauwe- en Soepganzen en/of kruisingen hiervan. De meerderheid van de broedvogelsoorten die in 2017 in het gebied aanwezig waren, bleken de water- en moerasvogels met 42%, 35% behoort tot de bosvogels, 17% tot de struweel- en bosrandvogels en 6% tot de graslandsoorten.
- Bij een vergelijking van de gegevens uit de periode 1994-2017 blijkt dat drie van de vier hoofdgroepen, namelijk water- en moerasvogels, bosvogels en struweel- en bosrandvogels, vanaf de start van de monitoringsreeks in aantal zijn toegenomen. Echter, de water- en moerasvogels nemen sinds 2006 in aantal af, door een vermindering in het aantal ganzenparen.
- Water- en moerasvogels namen ten opzichte van 2014 af in aantal territoria. Dit is grotendeels te wijten aan de afname van het aantal ganzen. Andere soorten namen juist weer toe, zoals de IJsvogel en de Blauwe Reiger, vermoedelijk als gevolg van enkele zachte winterperiodes. Ook de eenden deden het goed of stabiliseerden, mede als gevolg van het creëren van nevengeulen enkele jaren geleden, waardoor gunstig broed- en foerageergebied is ontstaan. Met name de toename van Zomertaling en Slobeend in 2017 is opvallend. Soorten van moerasvegetaties laten een stabiel aantalsverloop zien, waarbij de Kleine Karekiet iets afnam en Sprinkhaanzanger en Blauwborst stabiel bleven. Soorten van verruigd rietland, extensief grasland of brandnetelvegetaties, zoals de Bosrietzanger en Rietgors, namen af. Oorzaken zijn een verandering in habitatgebruik in de meest westelijke uitloper van de Leeuwensche Waarden en mogelijk ook verhoogde graasdruk door paarden en runderen in de noordoostelijke Drutensche Waarden. Hier waren de afnames het grootste.
- Graslandsoorten namen verder af. Na afwezigheid in 2014 verscheen de Kievit weer op een akker en langs de oevers van een nevengeul. De Tureluur bleef nagenoeg stabiel. Veel graslanden zijn te ruig voor de soort, omdat ze te begroeid zijn met hoge distels en brandnetels, soms ook met wilgen. Tureluurs zijn ook niet gebaat bij al te ruige graslanden met hoge brandnetels en distels. De laatste jaren zijn ze vooral afgenomen in de graslanden van de Leeuwensche Waarden. Scholeksters namen af, mogelijk een gevolg van de sterke negatieve trend in Nederland. Dit geldt ook voor de Veldleeuwerik, die voor het eerst in de reeks ontbrak. Graspieper en Gele Kwikstaart bleven stabiel.
- Bosvogels namen iets af ten opzichte van 2014, maar zit op een duidelijk hoger niveau dan de jaren ervoor. Her en der is de laatste jaren kleinschalig bos gekapt, ten behoeve van een betere doorstroming van de rivieren, maar dit lijkt nauwelijks invloed te hebben op het aantal vogelterritoria. Het bos wordt steeds ouder en geschikter voor holenbroeders. Daarnaast is er een uitbreiding van het wilgenstruweel. Ook was de voorafgaande winter zacht, wat een goede overleving van standvogels heeft opgeleverd. Zo bleef het merendeel van de holenbroeders stabiel of nam licht toe, zoals de Groene Specht, Kool- en Pimpelmees, Boomklever, Boomkruiper en Spreeuw. Grote Bonte Specht nam iets af, mogelijk door het verwijderen van

opgaand wilgenbos in de westelijke Leeuwensche Waarden. Het oudere wilgenbos is met name interessant, vanwege de aanwezigheid van natuurlijke holtes. Vooral Spreeuwen profiteerden maximaal van de dode staande wilgenstammen, waarin naast oude spechtenholen, ook veel rottingsgaten zitten, die gebruikt worden als nestholte. Roofvogels bleven stabiel.

- Broedvogels van struweelvogels zijn vooral gebonden aan struwelen, opslag en jong bos, evenals bosranden met voldoende struiken. De trend laat in 2017 een lichte afname zien ten opzichte van 2014, maar toen werd het voorlopige maximum in aantal territoria bereikt. Meest opvallend is de afname van de Fitis, ondanks dat het aanwezige habitat, in de vorm van ouder wordend wilgenstruweel, steeds geschikter lijkt te worden. Anderzijds is er de laatste jaren een landelijk afnemende trend zichtbaar, die mogelijk ook zo'n weerslag heeft op dit studiegebied. Overige soorten bleven stabiel of namen iets toe, zoals Tuinfluiter, Roodborsttapuit, Grasmus en Kneu.

Broedende Nijlgans op een oud nest van de Buizerd op een wilgeneiland in de Drutensche Waarden, 31 maart 2017.

5.2. Aanbevelingen

Het natuurontwikkelingsgebied 'Waaier van Geulen' heeft zich middels de jarenlange monitoring van broedvogels bewezen als een markant vogelbroedgebied. Om de ontwikkelingen in de natuurwaarden te toetsen op de aanwezige broedvogels kunnen de daaruit geworven inzichten benut worden voor een optimalisatie van de inrichting en het beheer van het gebied. Hierbij dienen de soorten die op de Rode Lijst voorkomen als speciale aandachtspunten te gelden. In het monitoringprogramma van de 'Waaier van Geulen' is opgenomen dat het monitoren van broedvogels tweejaarlijks dient te gebeuren om de ontwikkelingen en veranderingen door ingrepen in het dynamische gebied nauwkeuring te volgen. Inmiddels hebben al diverse ingrepen plaatsgevonden in het gebied, zoals het graven van nevengeulen in de Drutensche Waarden. Opmerkelijk is de recente afname van het aantal ganzensoorten in het gebied. De wilgenbossen in het studiegebied zijn steeds aantrekkelijker voor bosvogels vanwege toenemende ouderdom en daarmee een groter aanbod aan dood (staand) wilgenhout.

Het is interessant om deze ontwikkelingen in het studiegebied goed te volgen. Het strekt dan ook tot de aanbeveling om driejaarlijks alle broedvogelsoorten te inventariseren. Gezien de negatieve ontwikkeling van een aantal graslandsoorten in de Leeuwensche Waarden, strekt het tot aanbeveling eens goed te kijken naar de toegenomen opslag met wilgen op de natuurlijke graslanden. Op deze plekken is een afname geconstateerd van bijvoorbeeld Kievit, Tureluur en Rietgors, terwijl vogelsoorten van jong bos en struweel zich daar vestigden en toenamen.

De Lepelaar is een regelmatige verschijning en gebruikt de nevengeulen als foerageergebied. Zeer waarschijnlijk gaat het om vogels uit de broedkolonie in de Cropsche Waard bij Haaften langs de Waal. 24 juni 2017.

6. Literatuur

- BIJLSMA R.G., HUSTINGS F. & CAMPHUYSEN C.J. 2001. Algemene en schaarse soorten van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij Haarlem/Utrecht.
- DEUZEMAN S.B. 2005. Broedvogels van de Uiterwaard Beneden-Leeuwen in 2004. SOVON-inventarisatierapport 2005/01, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- DEUZEMAN S. 2007. Broedvogels in de Leeuwensche en Westelijke Drutensche Waarden in 2006. SOVON-inventarisatierapport 2007/05, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- DEUZEMAN S. 2009. Broedvogels in de Leeuwensche en Westelijke Drutensche Waarden in 2008. SOVON-inventarisatierapport 2009/06, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- DEUZEMAN S. 2011. Broedvogels in de Leeuwensche en Westelijke Drutensche Waarden in 2010. SOVON-inventarisatierapport 2011/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- DEUZEMAN S. 2013. Broedvogels in de Leeuwensche en Westelijke Drutensche Waarden in 2012. Sovon-rapport 2013/18. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- DEUZEMAN S. 2015. Broedvogels in de Leeuwensche en Westelijke Drutensche Waarden in 2014. Sovon-rapport 2015/18. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VAN DIJK A.J. & BOELE A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek, Nijmegen.
- HUSTINGS M.F.H., KWAK R.G.M., OPDAM P.F.M. & REIJNEN M.J.S.M. 1985. Vogelinventarisatie. PUDOC, Wageningen en Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels. Zeist.
- VAN BEUSEKOM R., HUIGEN P., HUSTINGS F., DE PATER K. & THISSEN J. (RED) 2005. Rode Lijst van de Nederlandse Broedvogels. Tirion Uitgevers B.V., Baarn.
- VERBEEK P.J.M. 2001. Broedvogels in de uiterwaard Beneden-Leeuwen 2000. Bureau Natuurbalans-Limes Divergens, Nijmegen.

Uit deze PDF zijn de stippenkaarten verwijderd. Voor aanvullende gegevens kunt u contact opnemen met Petra Verburg (petra.verburg@sovon.nl)